

kleuters kiezen

Het is belangrijk dat kleuters eigen keuzes maken, zodat zij autonomie en competentie ontwikkelen, dit gaat echter niet vanzelf. Het is een complex proces waar kinderen ondersteuning bij nodig hebben. De vraag is hoe je ervoor zorgt dat de kinderen in je klas zoveel mogelijk positieve kieservaring opdoen en hun weg vinden in een rijk lokaal met hoeken en materialen. De materialen en methodiek van 'Keuze-leuk' ondersteunen dit proces.

Ontwikkeling van het keuzeproces

Leren kiezen is kinderen de vrijheid durven geven om ze te laten doen wat ze op dat moment het meest aanspreekt. Bij heel jonge kleuters lijkt kiezen soms impulsief en ongericht. Het vraagt meer inspanning van de begeleider om te zien hoe de keuzeprocessen verlopen. De eerste signalen dat kinderen kiezen, zijn momenten waarop ze aangeven wat ze willen. Ze geven verbaal of non-verbaal aan dat ze in een hoek willen spelen. Door ervaring gaan kinderen steeds bewuster kiezen, omdat ze steeds meer overzicht krijgen op het aanbod. Kinderen merken dat ze zelf hun activiteiten kunnen bepalen en beslissingen kunnen nemen.

Een volgende stap in bewust kiezen zie je als kinderen een duidelijk beeld hebben van wat ze in een hoek gaan doen. Ze ontwikkelen spelscenario's die als motief voor hun keuze dienen. Kinderen krijgen een beter beeld van de indeling in tijd. Ze geven aan dat ze eerst het een willen en dan het ander. Hierdoor kunnen zij complexere taken aan. Ze beseffen hoeveel tijd iets kost en pakken werk van de vorige dag makkelijker op. Kinderen kunnen vanaf dit moment contractwerk aan waarbij ze een aantal activiteiten, opdrachten of spelideeën over een langere termijn plannen. Dit begint met periodes van een dag(deel) en kan uitgebreid worden tot een hele week.

Intrinsieke en extrinsieke keuzes

Kiezen begint bij voelen. Wat raakt je, waardoor ben je geboeid, wat heeft aantrekkingskracht? Er spelen veel motieven mee in je afwegingen. Je schat in wat de consequenties van een keuze zijn en neemt dan verantwoordelijkheid voor de keuze die je maakt. Tijdens dit proces zie je hier al grote verschillen bij kleuters. Sommigen hebben tijdens het kiezen in de kring al een heel omljnd beeld van wat ze willen. Anderen hebben wat tijd nodig en kiezen uiteindelijk zonder duidelijke argumenten een hoek. Bij hen groeit het spel al doende.

De gemaakte keuze komt voort uit behoeften van het kind. Soms kiest een kind vanuit de behoefte om zichzelf als competent te ervaren, voor een activiteit die hij al kent. Hij kan echter ook kiezen voor veiligheid door voor de hoek te kiezen waar het niet zo druk is. Dit zijn beide extrinsieke behoeften, omdat het kind kiest vanuit een ervaren tekort waar hij invulling voor zoekt. Pure exploratiedrang daarentegen is een intrinsieke behoefte. Het kind kiest dan omdat hij wil

weten hoe iets werkt of omdat hij wil ervaren hoe iets voelt. Door zijn handelen en denken probeert het kind meer grip op de werkelijkheid te krijgen. Deze nieuwsgierige, onderzoekende houding kan kiezen zowel moeilijker als gemakkelijker maken.

Honoreren van keuzes

Alles willen of niet weten wat je wilt, is beide lastig in een keuzeproces. Soms weet een kind goed wat hij wil, maar kan hij zijn ideeën niet kwijt in het aanbod in de klas. Het kind is gemotiveerd voor een activiteit, maar deze is al bezet met het maximaal aantal kinderen. Wat alle kinderen gemeen hebben in het keuzeproces is dat ze rationele en creatieve afwegingen maken. Dit vraagt om de volgende cognitieve vaardigheden:

- Ze maken een voorstelling van het te halen resultaat in een hoek.
- Ze baseren zich op eerdere ervaringen met hetzelfde of een vergelijkbaar spel.
- Ze structureren tijd en ruimte. Zo maken ze bijvoorbeeld plannen over de volgorde van activiteiten of zij halen het aanbod voor de geest bij het zoeken naar alternatieven.

Je ziet regelmatig grote verschillen in gedrevenheid bij het kiezen van een hoek. Sommige kinderen laten zich niet afschepen met het gegeven dat een hoek al vol zit. Ze proberen je te overtuigen van het belang van hun keuze of zoeken via een andere hoek toegang tot een specifieke activiteit. Het niet honoreren van een keuze kan leiden tot grote teleurstelling en resulteren in verminderde betrokkenheid bij de start van de andere activiteit. Door deze processen te observeren krijg je veel informatie over de manier waarop kinderen ontwikkelen in hun keuzeproces. De wijze waarop kinderen met beperkingen omgaan, zegt veel over hun groei. Er zijn altijd kinderen die ondanks een tegenslag toch erin slagen om hun ideeën, desnoods via een omweg, te realiseren. Dit kan een begeleider als lastig ervaren, omdat er voldoende alternatieven zijn. Het is echter belangrijk om dit ondernemende gedrag van kinderen positief te benaderen. Laat een kind zijn plannen aan je voorleggen en ga samen op zoek naar alternatieven. Zo leert een kind probleemoplossend denken en omgaan met hindernissen. Hij krijgt hierdoor kansen om te groeien in

Een rijk en veilig kiesmilieu

Om initiatief en keuzes van kinderen te stimuleren zijn de volgende stappen belangrijk.

Stap 1: Geef kansen voor initiatief

Leren kiezen is kinderen de vrijheid durven geven om ze te laten doen wat ze op dat moment het meest aanspreekt. De kans op betrokkenheid, groei en fundamenteel leren is dan het grootst. Dit betekent dat kinderen niet altijd kiezen wat jij het liefst zou willen. Door te onderzoeken wat de beweegredenen voor een keuze van het kind zijn, kom je erachter wat achterliggende motieven zijn. Je kunt dit niet altijd uit de keuze zelf opmaken, maar moet ook de activiteit van het kind analyseren.

Stap 2: De inrichting van de klas

Vooraf voor kinderen die net leren kiezen is het belangrijk dat de omgeving overzichtelijk is. De verschillende werk/spelhoeken moeten duidelijk afgebakend zijn. Belangrijk is dat kinderen het materiaal kunnen zien, pakken en terugzetten. Symbolen en afbeeldingen maken duidelijk voor kinderen welke materialen er zijn, wat je ermee kunt doen en welke moeilijkheidsgraad het heeft. Een duidelijk en overzichtelijk keuzebord biedt snel overzicht voor de kinderen.

Stap 3: Een herkenbaar dagschema

Een dagindeling biedt voor kinderen duidelijkheid over keuzes die zij kunnen maken. Ze kunnen zonder jouw hulp vooruitblikken en afwegingen maken in hun activiteiten. Belangrijk hierbij is dat je onderdelen van de dag zoveel mogelijk in dezelfde volgorde laat verlopen zodat kinderen een ritme krijgen. In je interactie en instructie kom je regelmatig terug op de verschillende onderdelen. Als je aanpassingen in de indeling verwacht licht je kinderen hierover in. Laat de dagindeling ook symbolisch terugkomen in de klas zodat je er letterlijk naar kunt verwijzen. Belangrijk bij een dagschema is dat het een middel moet blijven en iedereen er flexibel mee om moet kunnen gaan. Het mag niet tot beperking van initiatief, welbevinden en betrokkenheid van kinderen leiden.

Stap 4: De klas en de gewoontes geleidelijk leren kennen

Een jongste kleuter voelt zich meestal niet vanaf het begin veilig in de klas. Ze hebben nog nauwelijks zicht op wat er gebeurt, kan en mag in de klas. Ze zoeken steun bij jou of oudere kleuters of zijn stil en teruggetrokken. Het is daarom belangrijk om kinderen uitleg te geven over het aanbod, de mogelijkheden en de grenzen. Dit kan zowel visueel (laten zien wat mogelijk is, foto's van activiteiten of werk van kinderen) als verbaal (het aanbod uitleggen in de kring, met kinderen praten over hun ervaringen in een hoek). Aan het begin van een nieuw schooljaar is het belangrijk om de klasseninrichting met de kinderen mee te laten groeien. Kinderen raken dan niet overweldigd door de enorme hoeveelheid prikkels, maar kunnen beetje bij beetje wennen aan het werken en spelen in de klas.

Als kiezen moeilijk gaat

Sommige kinderen gaan tijdens de keuzemomenten van de

ene activiteit naar de andere zonder echt betrokken te zijn. Anderen komen, ondanks suggesties en handreikingen niet tot echt initiatief. Soms kiezen ze vaak voor dezelfde activiteit, maar lijken daarbinnen nauwelijks tot echt betrokken spel te komen. Bij jonge kinderen, die net in de klas zijn, is het heel gewoon dat ze kiezen nog moeilijk vinden. Ze hebben geen zicht op het aanbod en weten niet wat een keuze voor een activiteit precies inhoudt. Als een ouder kind niet kan kiezen, is er vaak sprake van andere oorzaken. Wanneer je hier meer zicht op wilt krijgen, moet je het keuzeproces van het kind observeren. Hierdoor krijg je een preciezer beeld van het kiesgedrag en kun je het gedrag proberen te begrijpen en interpreteren. Te snel ingrijpen met interventies kan een kind de kans ontnemen om zelf te ontdekken en initiatieven te nemen.

Oorzaken van keuzemoeilijkheden

1. Sociaal-emotionele problemen, weinig zelfvertrouwen en basisveiligheid

Kinderen die moeilijk met emoties als verdriet, angst, onmacht, schuldgevoel of faalangst om kunnen gaan kunnen 'stil komen te staan'. Soms is het een probleem van tijdelijke aard en zie je dat een kind snel weer 'herstelt'. Een gebrek aan basisveiligheid heeft een grote impact op kinderen. Ze voelen zich niet veilig in de klas, bij andere kinderen, de begeleider of het aangeboden materiaal. Ze komen hierdoor niet tot vrij spel. Ook andere basisbehoeften van kinderen kunnen onder druk staan. Denk aan vermoeidheid of een tekort aan aandacht en erkenning. Vaak uit een tekortkoming in veiligheid zich in het geen keuzes kunnen of durven maken. Kinderen kiezen hierdoor vaak voor hetzelfde omdat ze dit zeker kunnen en het vertrouwd is. Soms vermijden ze keuzes of ze kiezen voor de veiligheid van een werkje met de leerkracht. Kinderen zeggen soms: "ik wil niet kiezen, jij moet voor mij kiezen". Ze hebben succeservaringen nodig om aan een positief zelfbeeld te kunnen werken. Een ruim aanbod, met voldoende kansen tot werken op niveau en goede ondersteuning bij nieuwe activiteiten is daarbij essentieel. Kinderen met weinig basisveiligheid hebben veel steun aan veilige zones of vaste patronen. Een vaste plek in de kring, een eigen knuffel die meegaat, begeleiding bij het kiezen of even een activiteit alleen mogen doen. Ook aangeboden materialen en activiteiten moeten steeds opnieuw bekeken worden. Sluit het nog steeds aan bij de leefwereld van de kinderen? Hoe kan ik verbinding maken tussen wat kinderen thuis doen en de activiteiten in de klas?

2. Kiezen onder sociale druk

Het komt veel voor dat kinderen niet kiezen om de activiteit zelf, maar om sociale redenen. Dit kan heel positief zijn. Ze kunnen bewust kiezen voor een activiteit met de leerkracht, omdat ze veiligheid, aandacht of goedkeuring zoeken. Ze kunnen voor vriendjes kiezen en samen over het spel beslissen. Het wordt een ander verhaal als kinderen gaan kiezen onder sociale druk. Dit kan door een leidersfiguur of een vriendengroepje ontstaan. De druk kan ook van thuis komen omdat ze niet vies mogen worden of mama boekjes lezen heel belangrijk vindt. Je kunt als leerkracht ook (on)bewust

druk uitoefenen. Je zendt boodschappen uit die het ene spel meer waarde geven dan het andere. Het grote risico van kiezen onder sociale druk is het vervreemden van eigen ontwikkelingsbehoeften of interesse. Kinderen kiezen dan niet meer vanuit innerlijke drijfveren, wat ten koste gaat van de betrokkenheid. Daarnaast kosten activiteiten hierdoor veel meer energie, waardoor kinderen sneller ‘vermoeid’ raken. Het doorbreken van deze keuzepatronen is een kwetsbaar proces. Je kunt kinderen voorzichtig beschrijven of duiden waar de drijfveren achter hun keuzen zijn. Soms moet je juist werken aan de omgevingsfactoren door bijvoorbeeld een gesprek met ouders te voeren. De casus overleggen met een collega kan ook helpen om tot nieuwe inzichten te komen. Kinderen hebben er baat bij te spelen en werken in een klimaat waar eigen initiatief gewaardeerd en ondersteund wordt.

3. Kinderen met moeilijkheden op het vlak van structuur

Er zijn kinderen die moeite hebben met het van binnenuit aanbrenge van structuur. Ze hebben moeite met vooruit- en terugblikken, terwijl dit een basisvaardigheid voor gericht kiezen is. Bij deze kinderen is het belangrijk om voldoende ondersteuning te bieden bij het keuzeproces. Door de positieve ervaringen kunnen ze de gehanteerde structuur langzaam verinnerlijken. Je kunt beginnen door de keuze voor deze kinderen iets te beperken. Laat ze een keuze maken uit twee hoeken of begeleid ze bij de overgang van activiteiten. Soms is het ook goed om samen met deze kinderen een rondje door de klas te maken als alle andere kinderen bezig zijn. Je kunt het aanbod dan extra toelichten en de kleuter ziet wat een keuze kan inhouden. Andere kinderen kunnen ook veel steun bieden door deze kinderen bijvoorbeeld in de kring te laten verwoorden wat ze kiezen en hoe ze tot die keuze komen. Je zult deze kinderen extra moeten observeren als ze eenmaal een keuze hebben gemaakt. Dan kun je snel ondersteuning bieden en voorkom je momenten van onzekerheid en twijfel. Na een activiteit of aan het einde van de dag kun je de keuzes met kinderen evalueren, waardoor het kind meer zicht krijgt op het doorlopen proces en de mogelijkheden. Misschien is het wel het allerbelangrijkste dat kinderen de tijd krijgen om elke dag weer een beetje wijzer te worden en te groeien in het keuzeproces.

De hierboven beschreven processen die bij het kiezen van kleuters belangrijk zijn, zullen ondersteund moeten worden door de omgeving. Het materiaal *Keuze-leuk* biedt hiervoor veel praktisch materiaal en een handleiding met praktijkverhalen en tips.

De materialen bestaan uit:

- Grote prenten met afbeeldingen van de verschillende hoeken in de klas. Het gaat om 26 afbeeldingen die enerzijds aangeven welke activiteit er in de hoek plaatsvindt en anderzijds de kinderen inspireren voor het spel in de hoek. Je kunt ze gebruiken als praatplaat om het aanbod in de klas te introduceren.
- De halve maantjes die met een magneet op het op het planbord kunnen worden bevestigd. Hierop staat een klein, gekleurd fragment uit de grote prenten van de verschillende hoeken.

Er zijn ook enkele blanco halve cirkels waarop je zelf een andere geschikte afbeelding kunt aanbrenge.

- Verschillende kopieerbladen. Er zijn kopieerbladen met dierenfiguurtjes die kinderen aanspreken. Zo kan ieder kind zijn eigen symbool krijgen die ook op andere plaatsen terug kunnen komen. Als kinderen wat ouder worden kunnen ze dit symbool vervangen door hun naam. Ook zijn er kopieerbladen met getalbeeldkaartjes. Hiermee kun je aanduiden hoeveel kinderen er in een hoek mogen. Je kunt afhankelijk van het niveau van de kinderen kiezen voor een cijfer of een getalbeeld.
- In de handleiding vind je duidelijke uitleg van de opbouw in leren kiezen die met *Keuze-leuk* gemaakt kan worden. Hiermee ga je van alleen kiezen naar kiezen en terugblikken, waarbij je kunt zien welke keuze kinderen in de loop van de dag gemaakt hebben. Deze informatie kun je gebruiken om je aanbod te evalueren en te administreren. De derde stap in de leerlijn is het plannen. Je kunt kinderen verschillende dagen vooruit laten plannen. Verder staan er in de handleiding veel ervaringen van leerkrachten die met het materiaal gewerkt hebben. Ook is er een beschrijving van spelletjes die je ondersteunen bij het introduceren van het keuzebord en de bijbehorende hoeken.

Naar een verantwoord keuzeproces

Het materiaal van *Keuze-leuk* bestaat uit allerlei middelen die de leerkracht helpen bij het uitzetten van een goed en verantwoord aanbod in de klas. Het materiaal alleen leidt echter niet automatisch tot gegarandeerd succes. Het is slechts een vorm om het keuzeproces van kinderen te ondersteunen en te verduidelijken. Belangrijk is om bij het gebruik van deze vorm niet de intentie uit het oog te verliezen. Hoog welbevinden en grote betrokkenheid van kinderen blijven het doel. Met een rijk aanbod, goed klassenmanagement en ruimte voor initiatief van kinderen probeer je te komen tot diepgaande leerprocessen waarbij kinderen verbonden zijn met zichzelf, de ander en de omgeving. Het gebruik van ondersteunend materiaal mag deze processen nooit in de weg staan en daarom is het belangrijk goed te blijven kijken en luisteren naar kinderen en op basis hiervan je interventies te bepalen. Dan blijft keuze maken voor kinderen en de leerkracht ook echt leuk!

Annemarie van den Broek
Redactielid Egoscoop

De feiten:

Keuze-Leuk, materialen en tips voor het gebruik van een keuzebord.

Bertrands, E.(red.) (2008) Leuven, Cego Publishers